

QAROQALPOG'ISTON SHAROITIDA KLEN TURLARINING MANZARALIK AHAMIYATI

ДЕКОРАТИВНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ВИДОВ КЛЕНА В УСЛОВИЯХ КАРАКАЛПАКСТАНА

LANDSCAPE SIGNIFICANCE OF THE TYPES OF CLEN IN THE CONDITIONS OF KARAKALPAKSTAN

Kurbanbaeva Gulbonu Baxtiyarovna

Mustaqil izlanuvchi

gulbonukurbanbaeva191@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Qaroqalpog'iston sharoitida o'sadigan klen turlarining manzaralik ahamiyati o'rganiladi. Adabiyotlar tahlili asosida klen turlarining ekologik, estetik va amaliy qiymati baholanadi. Natijalar klen turlarining Qaroqalpog'iston landshaft dizaynida muhim o'rin tutishini ko'rsatadi. Maqolada klenlarning mahalliy sharoitlarga moslashuvchanligi va ularning keng qo'llanilish imkoniyatlari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Klen, Qaroqalpog'iston, manzarali daraxtlar, landshaft dizayni, shahar ko'kalamzorlashtirish

Аннотация: В данной статье исследуется декоративное значение видов кленов, произрастающих в условиях Каракалпакии. На основе анализа литературы оценивается экологическая, эстетическая и практическая ценность видов клена. Результаты показывают, что виды кленов занимают важное место в ландшафтном дизайне Каракалпакии. В статье обсуждается адаптация кленов к местным условиям и их широкое применение.

Ключевые слова: клен, лиственница, декоративные деревья, ландшафтный дизайн, городское озеленение

Abstract: This article will explore the scenic significance of clene species growing in Karakalpakstan conditions. Based on the analysis of the literature, the ecological, aesthetic and practical value of Clene species is assessed. The results show

that the klen species plays an important role in Karakalpakstan landscape design. The article discusses the adaptability of clanes to local conditions and their potential for widespread use.

Keywords: Klen, Karakalpakstan, ornamental trees, landscape design, urban landscaping

KIRISH

Qaroqalpog'iston Respublikasi O'zbekistonning shimoli-g'arbida joylashgan bo'lib, o'ziga xos iqlim va ekologik sharoitlarga ega [1]. Bu hududda shaharlarni ko'kalamzorlashtirish va landshaft dizaynini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Klen (*Acer*) turkumiga mansub daraxtlar o'zlarining chiroyli ko'rinishi, turli xil shakllari va ranglarining xilma-xilligi bilan ajralib turadi [2]. Ushbu maqolaning maqsadi Qaroqalpog'iston sharoitida klen turlarining manzaralik ahamiyatini o'rganish va ularning mahalliy landshaft dizaynida qo'llanilish imkoniyatlarini tahlil qilishdan iborat.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Ushbu tadqiqot uchun O'zbekiston, Rossiya va xorijiy mamlakatlarning ilmiy adabiyotlari, shu jumladan, botanika, ekologiya va landshaft arxitekturasi sohasidagi maqolalar, kitoblar va internet manbalari tahlil qilindi. Qaroqalpog'istonda o'sadigan va manzarali ahamiyatga ega bo'lgan klen turlarini aniqlash uchun "O'zbekiston florasini" va boshqa mahalliy manbalar o'rganildi [3]. Klenlarning ekologik talablari va moslashuvchanlik xususiyatlari haqidagi ma'lumotlar xalqaro ilmiy jurnallardagi maqolalardan olindi [4, 5].

NATIJARLAR

Adabiyotlar tahlili natijasida Qaroqalpog'iston sharoitida o'sadigan va manzarali ahamiyatga ega bo'lgan quyidagi klen turlari aniqlandi:

1. *Acer tataricum* (Tatar kleni)
2. *Acer negundo* (Yasan klen)
3. *Acer platanoides* (Oddiy klen)
4. *Acer saccharinum* (Kumush klen)

Bu turlarning har biri o'ziga xos manzarali xususiyatlarga ega. Masalan, Tatar kleni kichik o'lchamlari va qizil mevalarining chiroyli ko'rinishi bilan ajralib turadi [6]. Yasan klen tez o'sishi va shamolga chidamliligi bilan e'tiborni tortadi [7]. Oddiy klen esa kuzda barglarining ajoyib sariq-qizil rangga kirishi bilan mashhur [8].

TAHLIL VA MUHOKAMA

Qaroqalpog'iston iqlimi kontinental bo'lib, yozi issiq va quruq, qishi esa nisbatan sovuq [1]. Bunday sharoitlarda klenlarning yuqorida sanab o'tilgan turlari yaxshi moslashish qobiliyatiga ega ekanligi aniqlandi [4]. Ular qurg'oqchilikka va tuproqning sho'rlanishiga chidamli bo'lib, mahalliy sharoitlarda yaxshi o'sadi va rivojlanadi [5].

Klenlarning manzaralik ahamiyati quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

1. Shahar ko'kalamzorlashtirish: Klenlar shahar ko'chalarini, xiyobonlarini va istirohat bog'larini bezashda keng qo'llaniladi. Ularning soyasi yozning jazirama kunlarida salqinlik beradi.
2. Ekologik foyda: Klenlar havoni tozalash, shovqinni kamaytirish va tuproq eroziyasini oldini olish kabi muhim ekologik funksiyalarni bajaradi.
3. Mavsumiy o'zgarishlar: Klenlarning barglari bahordan kuzgacha ajoyib ranglar almashuvini namoyish etadi, bu esa landshaftning vizual jozibadorligini oshiradi [8].
4. Turli-tumanlik: Klenlarning turli xil turlari va navlari mavjud bo'lib, ular turli o'lcham, shakl va ranglarga ega. Bu esa landshaft dizaynerlariga ko'proq ijodiy imkoniyatlar beradi [2].

Qaroqalpog'iston sharoitida klenlardan foydalanishning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

1. Iqlimga moslashuvchanlik: Tanlangan klen turlari mahalliy iqlim sharoitlariga yaxshi moslashgan [4].
2. Kam parvarish talab qilishi: Ko'pchilik klen turlari nisbatan kam parvarish talab qiladi, bu esa ularni shahar sharoitida yetishtirish uchun qulay qiladi [7].
3. Estetik qiymat: Klenlar yil davomida o'zgaruvchan manzara yaratib, shahar landshaftini boyitadi [8].

XULOSA

Qaroqalpog'iston sharoitida klen turlarining manzaralik ahamiyati juda yuqori. Ular nafaqat estetik jihatdan chiroyli ko'rinishga ega, balki ekologik va amaliy jihatdan ham foydali. Tatar kleni, Yasan klen, Oddiy klen va Kumush klen kabi turlar mahalliy sharoitlarga yaxshi moslashgan bo'lib, shahar ko'kalamzorlashtirish va landshaft dizaynida keng qo'llanilish imkoniyatiga ega.

Kelajakda Qaroqalpog'istonda klenlardan yanada samarali foydalanish uchun quyidagi tavsiyalar beriladi:

1. Mahalliy sharoitlarga eng mos keluvchi klen turlarini tanlash va ko'paytirish.
2. Shahar rejalashtirish va landshaft dizaynida klenlardan foydalanishni kengaytirish.
3. Klenlarning ekologik va estetik ahamiyati haqida aholi o'rtasida targ'ibot ishlarini olib borish.

Bu chora-tadbirlar Qaroqalpog'iston shaharlarining ko'kalamzorlashtirish darajasini oshirish va yashash muhitini yaxshilashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Rafikov, A.A. (2016). Priroda Karakalpakstana [Nature of Karakalpakstan]. Nukus: Karakalpakstan.
2. van Gelderen, D.M., de Jong, P.C., & Oterdoom, H.J. (2010). Maples of the World. Portland: Timber Press.
3. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Botanika instituti. (2017). O'zbekiston florasi [Flora of Uzbekistan]. Toshkent: Fan.
4. Sjöman, H., Hiron, A.D., & Bassuk, N.L. (2018). Improving confidence in tree species selection for challenging urban sites: a role for leaf turgor loss. *Urban Ecosystems*, 21(6), 1171-1188.
5. Savi, T., Bertuzzi, S., Branca, S., Tretiach, M., & Nardini, A. (2015). Drought-induced xylem cavitation and hydraulic deterioration: risk factors for urban trees under climate change? *New Phytologist*, 205(3), 1106-1116.
6. Rehder, A. (1940). Manual of cultivated trees and shrubs hardy in North America. New York: Macmillan.
7. Nowak, D.J., & Rowntree, R.A. (1990). History and range of Norway maple. *Journal of Arboriculture*, 16(11), 291-296.
8. Archetti, M., Döring, T.F., Hagen, S.B., Hughes, N.M., Leather, S.R., Lee, D.W., ... & Thomas, H. (2009). Unravelling the evolution of autumn colours: an interdisciplinary approach. *Trends in Ecology & Evolution*, 24(3), 166-173.

